

Богдан Шульженко, студент

Мелітопольський державний педагогічний університет ім. Богдана Хмельницького

МІМКРІЯ БІЛЬШОВИЦЬКОГО ТЕРОРУ В ПЕРІОД ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ

Л. Лук'яненко справедливо зауважив, що у період 1917-1921 років, етнічні українці мали прагнення до створення власної незалежної держави, але не маючи жодного політичного самостійницького виховання, легко піддалися на більшовицьку агітацію й стали під ганебні більшовицькі гасла: «Грабуй награвоване!». Звичайно не всі. Через царську цензуру та русифікаторське забамбулення українців упродовж двох попередніх століть можливість відновлення української держави в свідомості більшості населення України не мала чітких обрисів, не формувала волю до дії й через те створювався придатний ґрунт для насадження більшовицьких ідей [1, с. 41, 42]. Як зауважив О. М. Ситник, одна з головних проблем українського державотворення періоду національно-визвольних змагань 1917-1921 років полягала в неготовності значної частини українців до власного державотворення [2, с. 144]. Переважна більшість селян, яка не підтримала національно-визвольну боротьбу 1917-1921 років, у період розкуркулення та Голодомору, жорстоко за це поквиталася. При цьому постраждали не лише вони, а також їх діти та внуки [3, с. 354].

У роки революції та громадянської війни, в перші півтора десятиліття комуністичної влади склалась особлива філософія терору, що заміняла собою правові норми [4, с. 185]. Так, з кінця 1918 року почав формуватися диктаторський комуністичний режим – режим «червоного терору», котрий існував до закінчення громадянської війни й – початку непу. Головним організатором, натхненником й ідеологом революційної комуністичної влади був Ленін. Однак, режим особистої влади Леніна не був його власною диктатурою не тільки тому, що у вирішальних питаннях – кадрових – він ніколи не міг без заперечень провести свою лінію. Прийняття нових політичних ідей крізь призму загальної доктрини з боротьбою платформ, опозицій, цитуванням вздовж і впоперек Маркса й Енгельса залишалось правилом упродовж усієї історії Ленінського режиму. Філософія «об'єктивного класового смислу» дозволяла тлумачити особисту поведінку лідерів і розмаїття політичних концепцій як «вираження класових інтересів», чийх саме – це визначали більшовицькі ідеологи й сам Ленін. Таким «виразником класових інтересів пролетаріату» була і більшовицька партія, що з 1918 року називалась комуністичною та розглядалася Леніним і його спільниками як орден, що виконує «історичну місію пролетаріату». Відтак червона диктатура не була ані диктатурою пролетаріату, ані особистою диктатурою Леніна чи Леніна і Троцького – це була диктатура партії комуністів, що відрізняло її від тоталітарних режимів. Зокрема, в тоталітарних режимах правляча партія розростається до масштабів масової, бо є лише засобом маніпулювання. Такою стала ВКП (б) наприкінці 1920-х років. Але практично від самого початку перебування більшовиків при владі, їхній режим асоціювався з забризканими кров'ю та рештками кісток і мозку чекістськими підвалами, де крутилися люди із нездоровим потягом до смерті. Байдужі ремісники розстрілу, упоєні шалом позамежного, вічно п'яні чи накакаїнені служителі режиму терору [4, с. 549, 551]. Троцький, подібно до Леніна й Сталіна, вважав, що кожна держава втілює в собі насилля. І сам же став жертвою насилля до розгортання котрого активно долучився.

Здійснений під особистим керівництвом Ф. Е. Дзержинського червоний терор винищив у 1920 році тисячі опозиціонерів, в тому числі серед ідейних однодумців більшовиків – українських комуністів-боротьбистів. А в 1921 році більшовицька партія скористалася катастрофічною посухою, щоб застосувати (мабуть уперше в сучасній історії) терор голодом, спрямований проти селянських повстанців, а фактично – проти всього сільського населення південних губерній України [5, с. 42]. Загальновідомо, що безпосереднім ідеологом і організатором цього першого штучного голоду в Україні 1921-

1923 років був В. Ленін, який не лише не визнавав голоду в Україні, а й перетворив Червону Армію в червону орду сумнозвісних продзаготовців [6, с. 35]. У подальшому політику винищення українського селянства продовжив Й. Сталін. При цьому він намагався перекласти відповідальність на рядових виконавців і простих партійців на місцях. Одночасно, обструкції, репресіям і знищенню підлягали ті представники інтелігенції, які прагнули відстоювати право України на власний суверенітет [7, с. 236, 237].

Незважаючи на марксистсько-ленінську риторику про те, більшовицька партія визнає право на самовизначення, очевидно, що національно-визвольні рухи, в тому числі й український, і більшовики користувалися різними ідеологемами. Перші бачили підвалиною своєї ідеології націю, підпорядкованої єдності політичної волі та спрямованої на створення суверенної національної держави. Другі визнавали лише класові принципи, вважали націю історичним анахронізмом, протиставляли принципу національної суверенності принцип інтернаціональної класової єдності.

У силу занадто тривалої стагнації самодержавства, еволюційний шлях реформ у Росії був справою нагальною, але і досить вразливою, насамперед з огляду на особливості ментальності росіян, переважна частина яких, із притаманним їм максималізмом прагнула більшого. Цим і скористалися більшовики, захопивши владу практично голими руками у деморалізованої й розкладеної російської політичної еліти.

Завдяки значній агітації й пропаганді серед селян, активній ідеологічній роботі з анархічно-партизанським рухом Н. Махна та в лавах УГА (внаслідок чого було створено ЧУГА), більшовики змогли досягти об'єднання розрізнених військових і революційно-повстанських формувань з метою перемоги над Директорією та білогвардійцями. Згодом, розправившись із цими тимчасовими союзниками, більшовицька влада почала насаджувати в Україні власну політику.

Загалом у ході громадянської війни започаткувався процес державотворення на території колишньої Російської імперії. Звільнені від царського самодержавства простори заповнювалися новими державними утвореннями, що їх прагнули створити розмаїті національні та напівнаціональні (наприклад козацькі) рухи. Існував цілий спектр держав: від старої (білої) до нової (червоної, більшовицької) формації, включно з селянськими державами й протодержавами. З останніми, попри крайню бурхливість війни, котра іноді ставила її в опозицію до них, нова держава підтримувала – також завдяки своїй ідеології – суперечливі стосунки, які дали змогу, насамперед після уроку поразки в 1919 році другого більшовицького уряду в Україні.

Література

1. Лук'яненко Л. У листопадові жалобні дні / Л. Лук'яненко // *Кому був вигідний голодомор?* – К. : МАУП, 2004. – С. 40-54.
2. Ситник О. Проблеми українського державотворення періоду 1917-1921 років : крізь призму очевидців та сучасних дослідників / О. Ситник // *Українознавчий альманах. – Вип. 13. – К.-Мелітополь, 2013. – С. 138-145.*
3. Ситник О. М. *Формування та еволюція ідеологічних концепцій національно-державницького спрямування в Україні (від початку ХІХ ст. – до 1939 р.) : монографія / О. М. Ситник. – Донецьк : «Нуолідж» (Донецька філія), 2009. – 549 с.*
4. Попович М. В. *Червоне століття / М. В. Попович. – К. : АртЕк, 2007. – 888 с.*
5. Кульчицький С. В. *Комунізм в Україні : перше десятиліття (1919-1928) / С. В. Кульчицький. – К. : Основи, 1996. – 396 с.*
6. Головатий М. *Історична правда, національне безпам'ятство чи політичне жонглювання? / М. Головатий // Кому був вигідний голодомор? – К. : МАУП, 2004. – С. 32-39.*

7. Ситник О. М. Доктринальна політика більшовизму щодо українського селянства / О. М. Ситник // Гуржіївські історичні читання : збірник наукових праць, присвячених члену-кореспонденту АН УРСР І. О. Гуржію. – Вип. 5. – Черкаси, 2012. – С. 236-237.